

УДК 94 (477+470) : 327

СИМВОЛИ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ЕЛЕКЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ 60-90-х рр. XVII ст.

Надія Бабкова

Харківська державна академія культури
Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4
e-mail: akademikxdak@gmail.com

Відносини України із сусідніми країнами відіграють значну роль у процесі розвитку державності й утвердженні її на міжнародній арені. Складне становлення взаємовідносин і невирішені проблеми із суміжними державами, спонукають звертатися до минулого досвіду відносин українців з іншими народами, шукати у них відповіді на сучасні нагальні питання. Один із періодів активного налагодження міждержавних стосунків відноситься до доби козацького Гетьманату, виникнення якого призвело до значних змін у розвитку центрально-східного європейського регіону. Польсько-Литовська держава зазнала територіальних втрат, а російська держава, почавши поступову політику інкорпорації козацьких територій, отримала умови для посилення свого впливу на континенті.

Вивчення українсько-російських відносин доби Гетьманщини актуалізується значним ступенем подібності нинішніх і тогочасних обставин, подій і процесів. Новітня історіографія представлена значним науковим доробком даного питання. Загальна характеристика політичної інтеграції України до Росії 1659-1668 рр. розкрита А.М. Гуляй [8]. Поліцентричність Українського гетьманату та полівасалітетність його зовнішньополітичних відносин знайшла своє відображення у монографії Т.В. Чухліба [27]. В.М. Горобець досліджував політико-правове наповнення та соціально-політичні трансформації всередині Гетьманату, що сприяли інкорпорації України до Росії [6]. Російський науковець Т. Таїрова-Яковлева розглядала відносини між двома сторонами на тлі суспільно-політичних процесів козацької України та відстоювала тезу, що однією з головних причин «Руїни» була жорстка політика Москви направлена на обмеження автономії гетьманської влади [30]. Одним з проявів такого послаблення було втручання російської влади у вручення, виготовлення та заміну козацьких клейнодів. На жаль, це питання не знайшло належного висвітлення у сучасній історичній думці.

Тому мета даної статті – дослідження динаміки впливу царського уряду на отримання керманічами Лівобережної України владних інсигній та їх заміни у разі необхідності. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: охарактеризувати міжнародну ситуацію у центрально-східній частині Європи; проаналізувати причини посилення впливу російського уряду на елекційні козацькі ради; визначити початок зародження традиції вручати гетьманам владні інсигнії їх попередників.

Пропольська політика гетьманів І. Виговського та Ю. Хмельницького дали можливість російським урядникам, зробивши ставку на москвофільські настрої частини населення козацької держави, посилити свій вплив на внутрішній розвиток Війська Запорозького. Затяжна польсько-російська війна за правобережні українські, смоленські та сіверські землі, розгром російської армії під Чудновим у 1660 р., вичерпання ресурсів для продовження протистояння, загроза кримських і турецьких набігів на територію Московської держави, активізували намагання царської правлячої еліти зміцнити свої позиції в Україні, для використання її військового й економічного потенціалу у власних потребах. Результатом такої діяльності представників дому Романових стали вибори на гетьманство лівобережної частини України Івана Брюховецького.

Підтримка Москвою саме цього претендента була пов'язана з його обіцянками ліквідувати правління гетьмана та створити «князівство Українське» на чолі з великим князем Федором Михайловичем, конфіскувати старшинські маєтки та млини, а прибутки направляти до царської скарбниці для утримання ратних людей [25, с. 251]. У червні 1663 р. під Ніжином Брюховецького обрали новим козацьким керманічем, але для підтвердження своїх владних повноважень йому потрібно було відвідати царську столицю. Уповноважений царський представник Д.С. Велико-Гагін прибув на Генеральну раду лише з царською грамотою про

дозвіл козакам обрати собі нового гетьмана, а вручення клейнодів мало відбутися лише після зустрічі з царем. Офіційно ця норма була закріплена ще у 1659 р. Так, 4-та стаття наче-то «Попередніх статей, що надані Самійлу Богданову і Павлу Тетері 1654 р.». передбачала: «...а після обрання гетьману їздити до великого государя, царя і великого князя Олексія Михайловича... в Москву і бачити його государеві пресвітлі очі; і великий государ, його царська величність, пожалує гетьману булаву і прапор, і на гетьманство свою государеву жалувану грамоту надасть» [1, с. 263]. Але за часів Юрія Хмельницького реального втілення ця норма не отримала.

Реконструкція подій під Ніжином ускладнюється тим, що до цього часу не вдалося віднайти ні царського наказу голові російської амбасаді, ні статейного списку з описом подій червня 1663 р. Відомий лише офіційний звіт Велико-Гагіна та запис у «Двірцевих розрядах» [2, с. 173-174; 9, стлб. 286]. Майже невідома у наукових колах і реляція царського окольничого, опублікована Л. Окіншевичем [11, с. 415-417]. Оригінал повідомлення і до сьогоднішнього дня зберігається в архівосховищі Російської Федерації та чекає на своє дослідження [21, арк. 125-130].

Вивчення наявних офіційних документів вказує на те, що Брюховецький з рук голови російського представництва не отримав царських клейнодів: «...а нам холопам твоїм говорив, щоб йому гетьману, дати твою Великого Государя булаву і прапор, тим би йому у війську означити твою Великого Государя до себе милість. І за твоїм Великого Государя наказом ми, холопи твої, гетьману Івану Брюховецькому мовили, що булава і прапор подаровані йому будуть тоді, коли він, гетьман побаче твої Великого Государя царські пресвітлі очі» [11, с. 417; 21, арк. 127].

Натомість автор літопису Самовидця стверджував, що Велико-Гагін на підтвердження гетьманства вручив козацькому регіментарю булаву та бунчук, і провів до церкви для складання присяги на вірність царю [10, с. 91]. З критикою правдивості цього повідомлення у свій час виступили ще В. Ейнгорн і М. Петровський [28, с. 218; 12, с. 268-269]. Сучасний дослідник В. Горобець припускає, що зафіксована Самовидцем подія могла відбутися і насправді. Вручаючи інсигнії, скоріше за все захоплені у Якова Сомка, російський окольничий у такий спосіб, у козацькому розумінні, дотримався формальних вимог узаконення гетьманського обрання. З іншого боку,

аби легітимізуватися в очах царської влади Брюховецькому необхідно було особисто відвідати Москву [7, с. 109-110].

Своєрідним підтвердженням відсутності на Ніжинській раді царських жалуваних клейнодів є лист єпископа Мефодія, що у кінці червня 1663 р. акцентував увагу на розчаруванні з цього приводу нового гетьмана, козацької старшини та всього Війська Запорозького. Ще раз запевняючи Олексія Михайловича у вірності Брюховецького, місцєблюстителю переповідав і наміри останнього розпочати похід у Правобережну Україну з метою об'єднання під владою царя обох частин Гетьманату. Це повинно було мотивувати московську правлячу еліту негайно вислати гетьманські клейноди в Україну, а не очікувати прибуття гетьмана до російської столиці [28, с. 218-219].

Дослухавшись до свого головного консултанта з українського питання, уряд Романових вже 8 липня видав наказ про жалування прапора та булави новообраному гетьману, і в липні разом з князем Гагаріним лівобережному регіментарю було вислано нові інсигнії. Їх вручення відбулося 12 серпня 1663 р. і відклало приїзд Брюховецького до Москви [9, с. 386-387].

Загроза повномасштабного вторгнення польської армії на територію Лівобережної України, візит опозиційного гетьманському уряду місцєблюстителю Київської митрополії Мефодія до Москви, спонукали розпочати підготовку посольства Брюховецького до резиденції Олексія Михайловича. Скарги представників козацької старшини російській правлячій еліті на утиски зі сторони гетьмана, не виконання пунктів статей 1659 р., втручання у справи місцевого самоврядування ще більше схилили українського регіментаря до думки про необхідність побачити «пресвітлі царські очі» [20, арк. 2-4].

11 вересня 1665 р. козацьке посольство на чолі з Іваном Брюховецьким прибуло до російської столиці з метою заручитися додатковою підтримкою уряду для зміцнення гетьманського становища в Україні. Проте, підписаний у жовтні Московський договір, навпаки, засвідчував обмеження козацької адміністрації. Так, 3-я стаття передбачала проведення виборів нового гетьмана лише з дозволу царя та за умови присутності уповноваженого російського представника. «А як за його государя великого, його царської пресвітлої величності наказом і після обрання Військом Запорозьким нового гетьмана меншу булаву і прапор, і бунчук, і гармати пожалувані йому будуть під час

обрання; а булавою і прапором великим після обрання гетьмана пожалує великий государ його царська пресвітла милість, і на підтвердження жалувану грамоту накаже дати у великому граді Москві» [13, с. 612-613]. Єдиний на сьогодні відомий випадок реалізації цієї статті відбувся 13 березня 1751 р., коли у Петербурзі Кирило Розумовський отримав з рук імператриці Єлизавети Петрівни символи гетьманської влади. Всі інші гетьмани свої владні інсигнії отримували під час елекційних рад з рук російських представників.

У разі смерті гетьмана, козацькі клейноди передавалися на зберігання боярам або воєводам у Київ чи інше місто. Все це ще більше посилювало залежність гетьманської влади від царського уряду. Проте особисто Брюховецький, за підтримку політики російських воєвод у намаганні здійснити перепис населення та призначити податки на користь царської казни, у грудні 1666 р. отримав новий великий прапор, виготовлений майстрами Збройної Палати [24, с. 586].

Укладання Московського договору та подальша його реалізація посилили антигетьманські й антимосковські настрої в українському суспільстві. Андрусівський мир 1667 р. ще більше загострив проблему, результатом чого стала відмова козацької старшини Лівобережжя від царського протекторату й об'єднання з Правобережним Гетьманатом. Володарем України, що перебувала під урядуванням козаків, став Петро Дорошенко.

Наступ російських військ боярина Г.Г. Ромодановського, зайняття Ніжина та Чернігова, відсутність військової допомоги від Дорошенка, сильні московські залоги у містах, тиск проросійської частини старшини та православного духовенства змусили наказного гетьмана Дем'яна Многогрішного розпочати переговори з російським воєводою про припинення кровопролиття. До пошуків компромісу з Москвою змушував і наступ, разом з татарами та частиною запорожців, прокримського гетьмана Петра Суховієнка на Лівобережну Україну, де його владу визнали Переяславський, Полтавський, Миргородський і Лубенський полки. Російській стороні залагодження українського питання було необхідне у зв'язку з каспійським походом Степана Разіна, початком заворушення на Доні та загрозою доручення до нього запорозького козацтва. Крім того, об'єднання України, перетворення її на окремих суб'єкт міжнародних відносин, призвело б до повного виходу козацької держави зі сфер впливу російської еліти. Тому, мо-

сковські посадовці розпочали налагоджувати процес переговорів щодо повернення України під «государеву руку».

У січні 1669 р. до Москви відправилось козацьке посольство на чолі з П. Забілою, І. Домонтовичем, М. Гвинтівкою. Остаточне узгодження умов поновлення українсько-московського союзу відбулося 13-16 березня 1669 р. у Глухові. За участю російських представників Г. Ромодановського, А. Матвеева, Г. Богданова, відбулась козацька рада. Гетьманом Лівобережної України офіційно було обрано Дем'яна Многогрішного. На підтвердження гетьманської елекції він отримав царську грамоту «...від нашої царської величності тобі гетьману Війська Запорозького Дем'яну Ігнатовичу на обидві сторони Дніпра» [23, арк. 26]. Від Ромодановського новообраний козацький керманіч отримав привезені з Москви «...його царської пресвітлої величності прапор гетьманський і булаву...» [15, арк. 78].

Відкрите невдоволення Многогрішним умовами російсько-польського договору, поновлення відносин з Дорошенком, внутрішня політика спрямована на утвердження гетьманської влади, викликали невдоволення частини лівобережної старшини. Дем'яну Многогрішному інкримінували зраду царській присязі. У березні 1672 р. генеральний обозний П. Забіла у листі до царя Олексія Михайловича повідомляв про гетьманську невірність: «...ми, як вірні піддані і слуги, і згідно з двадцятою статтею, в Глухівських статтях записаною, його гетьманську зраду, як Богу, вам великому государю, вашій царській пресвітлій величності повідомляємо» [18, арк. 2]. У Малоросійський приказ було відправлено 38 обвинувальних пунктів, що докладно розкривали всі провини українського реґіментаря. Основний з них полягав у тому, що «...безперервно... листувався і братерство, і дружбу мав велику з Петром Дорошенком, і хотів піддатися турецькому султану» [3, стлб. 751]. На основі цих звернень Многогрішного заарештували та заслали до Сибіру.

Вже у травні до Москви приїхав колишній чернігівський полковник І. Лисенко з листом від Самойловича, Забіли та Домонтовича з проханням провести нові вибори гетьмана. Для запобігання козацьких бунтів передбачалася присутність царського представника – воєводи Г. Ромодановського.

Уряд династії Романових був зацікавлений в якнайскорішому обранні новим гетьманом проросійськи налаштованого Івана Самойловича, адже на початку 1672 р. Османська імпе-

рія розпочала війну проти Речі Посполитої. За умовами Андрусівського договору, російська держава повинна була, у випадку війни турецької монархії проти польської, надати 25-тисичне військо для бойових дій на території Правобережної України. Однак польська сторона не лише відмовилась від цієї допомоги, але й виступила проти пропозиції Москви створити загальноєвропейську антитурецьку коаліцію [14, арк. 498-499]. Загроза війни з Великою Портою, що не визнавала пунктів польсько-російського договору 1667 р., спонукала царський уряд затвердити гетьманом Самойловича і таким чином заручитися підтримкою лівобережного козацтва у збройному протистоянні.

17 червня 1672 р. на козацькій раді у Козачій Діброві, у присутності Г. Ромодановського, І. Ржевського й А. Ташликова, новим керманічем Лівобережного Гетьманату став Іван Самойлович. Проте від Олексія Михайловича він отримав лише грамоту на підтвердження свого гетьманського правління [17, арк. 39]. Інсигнії, привезені П. Забілою з Батурина, раніше належали Многогрішному. Булаву, прапор, бунчук і литаври новообраний регіментар отримав з рук старшини за підтримки білгородського воєводи [3, с. 944; 19, арк. 119].

Підписання Бучацького миру 28 жовтня 1672 р., дало можливість Російській державі, не порушуючи договорів з Польщею, розпочати військовий похід на правобережні українські землі з метою їх приєднання до «високої царської руки». У кінці листопада 1673 р. за царським наказом воєвода Ромодановський, гетьман Самойлович, московські стрільці та козаки розпочали підготовку до експедиції на Правобережжя. Наприкінці січня 1674 р. почалося відвоювання території у гетьманів Дорошенка та Ханенка. 17 березня у Переяславі відбулася рада, на якій Ханенко, представники Білоцерківського, Брацлавського, Канівського, Корсунського, Паволоцького, Тарговицького й Уманського полків визнали владу московського цесаря й обрали Івана Самойловича на обох сторонах Дніпра єдиним гетьманом над усім Військом Запорозьким [27, с. 354].

Символом початку об'єднання України під протекторатом Москви, стала не лише передача польських клейнодів Ханенка Самойловичу, а й наказ Олексія Михайловича пожалувати лівобережному керманічу нові клейноди. 16 березня 1674 р. великий государ: «...звелів відпустити зі Збройної палати в посольський приказ полковий прапор і булаву, а той прапор і булаву, з посольського приказу наказав вели-

кий государ надіслати боярину, воєводи й князю Григорію Григоровичу Ромодановському, для передачі гетьману Війська Запорозького Івану Самойловичу» [29, с. 98]. Під цим прапором, у жовтні 1676 р., присягав Петро Дорошенко на вірність російському царю, і відбулося об'єднання Правобережного та Лівобережного Гетьманатів під булавою Самойловича.

Укладення «Вічного миру» з Польсько-Литовською державою у 1686 р. дало можливість московському царству анулювати всі попередні договори з Туреччиною та Кримським ханством і розпочати проти них військові баталії. Російська сторона зобов'язувалася почати Кримський похід, і тим самим перекрити татарам шляхи набігів на польські землі. Річ Посполита мала вести військові дії проти турецької армії та білгородської орди у Молдові. Загалом же, російсько-польська угода була проявом докорінних змін у зовнішній політиці Московської держави. Якщо до початку 80-х рр. XVII ст. Росія дотримувалася оборонної політики щодо Османської імперії та Криму, то починаючи з Кримських походів переходить до активної наступальної боротьби проти турецько-татарського панування у Північному Причорномор'ї за встановлення тут власної гегемонії. Вихід до Азовського та Чорного морів став перспективним планом царських урядовців.

У травні-липні 1687 р. було здійснено перший Кримський похід. Скориставшись його провалом, козацька старшина, невдоволена правлінням Самойловича, подала царям Івану та Петру чолобитну із 23 пунктів, в яких звинувачувала гетьмана у невірності престолу [4, с. 297-304]. Послугуючись цим документом, царський уряд, роздратований відкритою критикою гетьманом умов польсько-російського перемир'я, наказав арештувати керівника козацької держави, усунути його від влади та влаштувати вибори нового. 22 липня: «...взяли гетьмана Івана Самойловича і сина його стародубського полковника Якова і привели до нього в полк, і їх великих государів прапор, військові клейноди булаву і бунчук принесли з ним же... І гетьмана від уряду відсторонили, і військові клейноди до обозу ближнього боярина і двірцевого воєводи передали... І він, князь Василь, прапор і булаву, і бунчук у них прийняв...» [16, арк. 33-34].

Щоб уникнути масових козацьких заворушень, адже Гадяцький і Прилуцький полк вже повстав, 25 липня відбулася козацька рада, що за підтримки князя Голіцина, новим гетьманом обрала Івана Мазепу. Очевидець тих подій,

шотландець Патрик Гордон зазначав, що після оголошення присяги та нових договірних статей «боярин взяв булаву, бунчук і царський прапор, і вручив їх новому гетьману...» [5, с. 150]. Таким чином, Мазепа, як і Самойлович, отримав владні інсигнії свого попередника.

Посилення політичної боротьби у Москві, існування сильної боярської опозиції до царівни Софії Олексіївни, змушують її до пошуків нових союзників. Одним з таких мав стати і правитель козацької України. Саме тому, у січні 1688 р. Мазепі було відправлено новий прапор, виготовлений ще для його попередника [29, с. 99].

Незважаючи на переговорний процес між Австрією та Польщею з однієї сторони, і Туреччиною з іншої, Росія розпочала підготовку до нового походу проти татар. Однак і другий Кримський похід зазнав фіаско. Військова поразка армії Голіцина загострила протистояння між прихильниками царівни Софії та Петра. У цей буремний час до Москви викликали гетьмана Мазепу. На початку вересня 1689 р. у Троїцькому монастирі відбулася перша офіційна зустріч царя Петра й Івана Мазепи. Аналізуючи цю подію російська вчена Т.Г. Таїрова-Яковлева дійшла висновку, що проявлена царська милість до українського гетьмана була пов'язана з його позицією невторчання у відсторонення від влади Софії Олексіївни [26, с. 82-84]. Це твердження можна доповнити і тим, що Нарішкіни намагалися заручитися підтримкою козацької еліти у випадку реваншу Милославських та їх прибічників. Вже після від'їзду української делегації з царської столиці, у жовтні, Івану Степановичу було надано жалувану грамоту на гетьманство.

Офіційно утвердившись володарем козацької держави, Мазепа, протягом 1691 р., вів кореспонденцію з царськими урядниками про надання нової корогви, адже на старій були присутні титули й ім'я царівни Софії: «...б'є чолом він гетьман, і милості у їх великих государів просить, щоб вони пожалували його, звеліли новий прапор надати...» [22, арк. 987]. Але це прохання так і не було виконане, адже відомо що Скоропадський під час своєї елекції отримав прапор 1688 року.

Таким чином геополітичне протистояння з Річчю Посполитою й Османською імперією у середині XVII ст., внутрішня боротьба у козацькій державі, дали можливість російському уряду посилити свої позиції в Україні. Це призвело до прямого втручання царських представників в елекційні козацькі ради та надання клейнодів новообраним гетьманам, що офі-

ційно оформлювалось нормами Московського договору 1665 р. Легімітизація того чи іншого козацького керманича відбувалася лише за наявності присланих з Москви владних інсигній. Активна політика встановлення російської гегемонії у центрально-східному європейському регіоні призвела до обрання козацьких гетьманів 70-80 рр. XVII ст. у похідних таборах і врученні клейнодів їх попередників, що було своєрідним посиленням залежності від центральної влади. Нові атрибути влади надсилались із «першопрестольної» лише у випадку необхідності підтримки козацьким урядом російської політики в Україні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею / под ред. Н. Костомарова. – СПб.: В типографии П.А. Кулиша, 1863. – Т. 4: 1657-1659. – 276 с.
2. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею / под ред. Н. Костомарова. – СПб.: В типографии Э. Праца, 1867. – Т. 5: 1659-1665. – 342 с.
3. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею / под ред. Н. Костомарова. – СПб.: Типография М. Этингера, 1877. – Т. 9: 1668-1672. – 1014 стлб.
4. Бантыш-Каменский Д.Н. Источники Малороссийской истории / Дмитрий Николаевич Бантыш-Каменский. – М.: Университетская типография, 1858. – Ч. 1: 1649-1687. – 346 с.
5. Гордон П. Дневник 1684-1689 / Патрик Гордон; пер. Д.Г. Федосова. – М.: Наука, 2009. – 336 с.
6. Горобець В. «Волимо царя східного...» Український гетьманат та російська династія до і після Переяслава / Віктор Горобець. – К.: Критика, 2007. – 467 с.
7. Горобець В.М. «Чорна рада» 1663 року: передумови, результати, наслідки / Віктор Миколайович Горобець. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2013. – 200 с.
8. Гуляй А.М. Українсько-російські політичні відносини 1659-1668 рр.: автореф. дис... к.і.н.: 07.00.01 «Історія України» / Алла Миколаївна Гуляй. – К., 2006. – 21 с.
9. Дополнение к тому III Дворцовых разрядов. – СПб.: Типография II отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1854. – 486 стлб.
10. Літопис Самовидця / підгот. Я.І. Дзира. – К.: Наукова думка, 1971. – 207 с.
11. Окіншевич Л. Генеральна Рада на Україні – Гетьманщині XVII-XVIII ст. / Лев Окіншевич // Праці Комісії для вивчення історії західно-руського та українського права. – К., 1929. – Вип. 6. – С. 253-425.
12. Петровський М.Н. Нариси історії України XVII – початку XVIII століть (Досліди над літописом Самовидця) / Микола Негонович Петровський. – Х.: Державне вид-во України, 1930. – 454 с.
13. Полное Собрание Законов Российской Империи. – СПб.: Типография II отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 1: 1649-1675. – 1073 с.
14. Російський державний архів давніх актів (РДАДА), ф.79, оп.1, спр.141, арк.498-499.
15. РДАДА, ф.124, оп.2, спр.7, арк.78.
16. РДАДА, ф.124, оп.2, спр.11, арк.33-34.
17. РДАДА, ф.124, оп.2, спр.19, арк.39.
18. РДАДА, ф.124, оп.2, спр.230, арк.2.
19. РДАДА, ф.124, оп.5, спр.10, арк.119.
20. РДАДА, ф.124, оп.6, спр.26, арк.2-4.
21. РДАДА, ф.229, оп.1, спр.54, арк.125-130.
22. РДАДА, ф.229, оп.4, спр.62, арк.987.
23. РДАДА, ф.229, оп.5, спр.36, арк.26.
24. Савчук Ю.К. Знамена українських гетьманів з Палати зброї Московського Кремля / Юрій Костянтинівич Савчук // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. – К., 2003. – С. 576-603.

25. Смолій В.А. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.) / Валерій Андрійович Смолій, Валерій Степанович Степанков. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 447 с.

26. Таирова-Яковлева Т.Г. Иван Мазепа и Российская империя: история «предательства» / Татьяна Геннадьевна Таирова-Яковлева. – М.: Центрполиграф; СПб.: Русская тройка, 2011. – 525 с.

27. Чухліб Т.В. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648-1714 рр. / Тарас Васильович Чухліб. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2003. – 518 с.

28. Эйнгорн В.О. Очерки из истории Малороссии в XVII веке.

О сношениях малороссийского духовенства с московским правительством в царствование Алексея Михайловича / Виталий Осипович Эйнгорн. – М.: Университетская типография, 1899. – 1104 с.

29. Яковлев Л. Древности Российского государства. Русские старинные знамена / Лукиан Яковлев. – М.: Синодальная типография, 1865. – 384 с.

30. Яковлева Т. Руїна Гетьманщини: від Переяславської ради-2 до Андрусівської угоди (1659-1677) / Татьяна Яковлева; пер. з рос. Л. Білик. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. – 643 с.

Бабкова Надія Символи гетьманської елекції та українсько-російські відносини 60-90-х рр. XVII ст.

У статті розглядаються елекційні козацькі ради на тлі розвитку українсько-російських відносин. Основна увага зосереджена на намаганнях царської влади взяти під свій контроль легітимізацію гетьманської влади через процес вручення клейнодів.

Ключові слова: вибори гетьмана, російський уряд, атрибути козацької влади, міжнародні відносини

Бабкова Надежда Символы гетманской элекции и украинско-российские отношения 60-90-х гг. XVII ст.

В статье рассматриваются выборы казацких гетманов на фоне развития украинско-российских отношений. Основное внимание уделено желанию царской власти взять под свой контроль легитимизацию гетманской власти через процесс вручения клейнодов.

Ключевые слова: выборы гетмана, российское правительство, атрибуты казацкой власти, международные отношения

Babkova Nadiya Symbols of Hetman Election and Ukrainian-Russian Relations in the 60-90s of XVII centuries

The article deals with the process of obtaining the power insignias by the leaders of the Left Bank Hetmanate from the representatives of the tsarist government. Active foreign policy of the Russian state aimed at strengthening its own position in South Eastern Europe involved the use of military and political experience of the Ukrainian Cossacks. Ukrainian Hetmans activities to strengthen the autonomous rights of the Cossack state led to the persistent interference of the Romanov dynasty in the internal affairs of Hetmanate. This was reflected in the elective hetman councils and regalia awarding to the newly elected Cossack elder. For the first time this tendency was observed in the election of Ivan Briukhovetsky and received further development at times of Demian Mnohohrshny, Ivan Samoilovych and Ivan Mazepa.

Restrictions of the Cossacks' old rights to freely elect hetman and award him with the power insignias was established in clauses of Moscow Treaty in 1665, but there was no further implementation. However, after visiting the royal capital, the new symbols of Hetman election were received only by Briukhovetsky and Mazepa. All other Cossack elders of the specified time frame received the attributes of their power only from the hands of the official tsarist representatives at the Cossack councils. Neither Ivan Samoylovich, nor Demian Mnohohrshny attended the Russian emperor's residence as a hetman currently in service.

Briukhovetsky's and Mnohohrshny's opposition against imperial policy in Ukraine gave rise for Russian ruling circles to take total control over the issues of production and providing the leaders of the Cossack state with their symbols. Since the elective council of Samoilovych, hetmans of Left-Bank Ukraine received the regalia of their predecessors. Hetman power attributes production and renovation upon prior official request, took place in Moscow and was assigned to local craftsmen. In this way, Russian officials sought to further limit the age-old rights and liberties of Zaporizhzhya Cossacks and strengthen its dependence on the willingness of Moscow.

Keywords: hetman election, Russian government, symbols of the Cossack authorities, international relations

Рецензенти:

Казьмирчук Г.Д., д.і.н., професор

Кривошея Ір.І., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 22.01.2017 р.